

SOSIOLOGIAN SUKUPUOLI

Kirsti Lempiäinen

Sallikaa minun herätellä sukupuolta koskevaa tietoisuuttanne kahdella sanalla: naisen logiikka. Esitän varmuuden vuoksi katkelman tekstiä:

On vanha totuus [...] että tunteet kuljettavat usein naisia, järki useammin miehiä. Miehet ovat älykkäämpiä. Yksin he kykenevät laskelmointiin, viileään (abstraktiin) ajatteluun, harkintaan, asioiden yhdistämiseen ja logiikkaan. Säännömukaisesti naiset tavoittelevat näitä tehottomasti. Heiltä puuttuu tähän välttämätön rationaalinen tahto. (Tönnies 1955/1887, 174.)

Näin kirjoitti sosiologi Ferdinand Tönnies 1800-luvun lopulla. Tönnies erottelee vahvasti naiset ja miehet toisistaan käyttäen muun muassa kahtiajakoa järjen ja tunteen, viileyden ja katkelmassa mainitsematta jätetyn kuumuuden välillä. Tällaisia suorasukaisia totuuksia tapaa sosiologian vanhimmista kirjoista, mutta sittemmin sukupuolisuuden tai eron pohdinta jää marginaalisempaan osaan, mikä ei ole pelkästään paha asia.

Sosiologian klassikoiksi nimettyjen tutkijoiden, kuten juuri Ferdinand Tönniesin, Émile Durkheimin tai Georg Simmelin ajattelussa sukupuolta koskevalla tiedolla on seksismiä tärkeämpi osansa teorianmuodostuksessa.¹ Ferdinand Tönnieskin johtaa teoriansa *Gemeinschaftista* ja *Gesellschaftista*, yhteisöstä ja yhteiskunnasta sukupuolijaon pohjalta. Sukupuolesta kirjoitetaan lähinnä naisen ja

miehen välisinä eroina, mutta myös sukupuolten välisinä suhteina esimerkiksi avioliittoon tai perheeseen paikantaen. Klassikoita luetaan tänä päivänäkin, mutta yhä harvemmin sosiologian nykyteoriassa, tulevaisuuden ehkäklassikoissa, tapaa sukupuolta koskevaa tietoa.

Olen tutkaillut yhteiskuntatieteellistä käsitteellistä keskustelua sukupuolesta suhteena ja erona reilun kymmenen vuoden ajan. Suhde ja ero ovat kategoriset käsitteet, joiden kautta lähestyn sukupuolta. Suhteessa sukupuolierityisyys ei nouse yhtä selvästi esille kuin sukupuolierossa, jossa eroja tarkastellaan myös naisten välisinä ja miesten välisinä, sisäisinä. Suhde ja ero ovat yhteiskuntatutkimuksessa keskeiset käsitteet ylipäätään, mutta erot feministiseen tiedonsosiologiaan ovat ilmeiset. Feministitutkija lähestyy eroja nimenomaan sukupuolen kautta, jolloin esimerkiksi keskiluokkaisen miehen ja työväenluokkaisen miehen ero on aina myös sukupuoliero. Kysymystä on mahdollista jatkaa esimerkiksi, miten luokka-asema muodostaa sukupuolista toimijuutta tai miten sukupuoli rakentaa työväenluokkaista/keskiluokkaista toimijuutta. Sukupuoli ja luokka-asema ovat sosiaalisia faktoja, jotka Durkheimin oppeja soveltaen selittävät toinen toistaan. Sukupuolen näkökulmasta lähtevä tarkastelu ei kuitenkaan ole sosiologiassa yleinen vaan erityinen.

Mikä sukupuolesta sitten on tärkeää? Italialais-ranskalaisen feminismin vakuuttamana lähdän siitä, että sukupuoli on resurssi ja hyvä

1. Ks. Gerhard (tulossa). Lämmin kiitos Ute Gerhardille hänen tekstistään.

asia. Se ei ole vain jotakin yhteiskunnan hallintaa tai rajoituksia tarvitsevaa. Se ei myöskään ole vain niin sanotun yksityisen elämän alaan kuuluvaa, joka yhteiskunnan julkisilla näyttämöillä kaipaisi lähinnä poliittista korrektiutta osakseen. Sukupuoli on osa toimijuuttamme ja sitä kautta osa yhteiskunnallisia käytäntöjä. Sukupuoli on myös osa toisten toimijuutta, johon otamme kantaa tai koetamme olla ottamatta kantaa; se, jonka välillä sivuutamme ja välillä taas nostamme etualalle. Sukupuoli näyttäytyy joskus tärkeänä, joskus vähemmän tärkeänä, mutta se on aniharvoin täysin poissaolevaa toimissamme. Sukupuolisuudessa on sanottu olevan myös tietoisuuden ulkopuolella olevia elementtejä, jotka olen itse jättänyt tässä tutkimuksessa käsittelemättä, vaikka hyväksynkin tiedostamattoman merkityksen sukupuolelle.

Sosiologisessa eronteossa voimme nähdä monia tasoja: jokin sukupuoliero, esimerkiksi Edvard Westermarckin biologiseen sukupuolen jäsentämiseen kiinnittyvä näkemys, on luonteeltaan konservatiivinen. Konservatiivisuus näyttää vaihtelevan sen mukaan, kuinka reaktionääristä suhtautuminen sukupuoleen on tai kuinka status quota säilyttävästi sukupuolesta kirjoitetaan. Sukupuoliero voi olla myös liberaali, kuten esimerkiksi John Stuart Millin kirjoituksissa, tai se voi olla radikaali monella tapaa.

Radikaali näkemys sukupuolesta saattaa kuitenkin myös hävittää sukupuolen merkityksen kokonaan, kuten marxilaisesta tutkimuskirjallisuudesta on mahdollista lukea (vrt. Adams & Sydnie 2002).

Sukupuolisuutta korostava sukupuolieron kirjoittaminen on feminististä erontekemistä. Sukupuolisuuden arvostaminen ja sukupuolen pitäminen resurssina onkin nähtävissä monissa feministisen teorian koulukunnissa. Esimerkiksi standpoint-teoreetikkojen sekä kollektiivisia metodeja kehittäneiden Frigga Haugin ja kumppaneiden tutkimuksissa sosiaalisuus, yhteisöllisyys ja kollektiivi rakennetaan sukupuolieron pohjalta; ei siitä huolimatta tai sen mer-

kitystä vähentämällä tai rajoittamalla. Siten esimerkiksi niin kutsuttua perinteistä naiseutta ei hylätä siksi, että sen luomat mielikuvat ovat kertoneet loogisuuden, järjen ja tieteellisyyden vastakohtasta. Mainitut feministit alkavat heikoksi mielletystä naiseudesta luoda pohjaa yhteisöllisyyden rakentamiselle tutkimuksessa.

Teen omalta paikaltani sukupuolen yhteisöllisyyden nostatusprojektia sosiologiassa. Sukupuoli ei ole vain naisten asia. Jos sukupuolta pidetään resurssina, on se sitä myös miehille. Sukupuolisuus, eli seksuaalisuus ja sukupuoli yhdessä, on lähtökohtaisesti hyvä asia, ja sukupuolisuutta on monenlaista. Posttraditionaalisen yhteisön tapaan sukupuolen jatkumot – esimerkiksi naisten yhteisyyden kokeminen Tampereen yliopiston tutkijanaisten saunaillassa – syntyvät useammin tietyissä hetkissä ja tiloissa. Tämä sukupuoleen liittyvä tilanteisuus ei vähennä sen tärkeyttä yhteisöllisyyden tai yhteiskunnallistumisen muokkajana.

Sukupuoli on tutkimissani sosiologian kurssikirjoissa ennen muuta läsnäoleva tai poissaoleva seikka sukupuoleen erikoistuneen tutkimuksen ulkopuolella. Kysymykset sukupuolesta eivät läpäise sosiologiaa. Silloin kun sukupuolesta esitetään kysymyksiä, ne jäsentyvät sosiobiologisina, rakennefunktionaalisina, materialistisina, kulttuurisina ja sosiaalisina analyyseina. Analyysit limittyvät toisiinsa, mikä kertoo siitä, että vaikka kulttuurisessa lähestymisessä erottauduttaisiin sosiobiologian opeista, sukupuolen kohdalla erottautumisella ei ole niin suurta väliä. Sukupuoleen erikoistuneessa tutkimuksessa käsitteellinen ja teoreettinen kehittäminen on selvintä antropologian alalla, ja feministinen tutkimus pääsee aluksi esiin ennen muuta varhaisessa perhetutkimuksessa. Nämä tutkimusalat ovat olleet vahvoja sosiologiassa pitkään, joten legitimitetistä näyttää olevan hyötyä uusien teemojen esiin nostamisessa ja kehittämisessä.

Sukupuolen epätärkeys herätti kysymyksen siitä, onko ilmiö tavattavissa kirjojen ulkopuolelta, yleisemmin yhteiskunnasta. Onko su-

kupuolisuudessa jotakin suomalaiselle yhteiskunnalle vierasta? Kysymys kiteyttää yhden tulkinnoista, joihin päädyimme Tuula Gordonin johtamassa Suomen Akatemian projektissa ”Sukupuoli ja kansallisuus – suomalaisuuden konstruktiot” (Ks. Gordon, Komulainen & Lempiäinen 2002). Suomalaisessa yhteiskunnassa naisia ja miehiä käsitellään ikään kuin sukupuolettomina toimijoina. Tämä tulkinta muistuttaa kommunistisen regiimin aikaisia tunteja Suomenlahden eteläpuolella, Tartton yliopistossa. Siellä sukupuolestaan tietoiset naiset tarttuivat perinteiseen naiseuteen, koska se oli yksi tapa vastustaa sukupuolettomuuden illuusiota, sitä että kaikki ovat tovereita. Samalla he osoittivat vastustavansa yhteiskuntajärjestelmää. Joillekin heistä kaupallinen länsimainen kulttuuri näytti edustavan sukupuolisuuden sallivaa demokratiaa. Näin jälkikäteen ajateltuna toiveikkuus hymähdyttää suomineitosta, sillä kapitalistisesta kulttuurista huolimatta sukupuolettomuus tai sukupuolierojen vähäisyys näyttää pärjäävän ainakin Suomenlahden pohjoispuolella hyvin.

Sukupuolen näkyvyydestä ja näkymättömyydestä on kirjoitettu paljon. Minulta onkin useaan kertaan kysytty tutkimusprosessini loppupuolella, mikä on väitöskirjani uutinen tai eikö ole tylsää tutkia jotain sellaista, minkä jo etukäteen aavistaa. Olen useimmiten joutunut pettämään kysyjäni, sillä esittämieni tulosten lisäksi en ole kertonut veret seisauttavaa uutista. Tämä seikka johtaa miettimään sosiologista mielikuvitusta ja sitä, mikä on uutta ja uutisoitavaa. Tuleeko yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen jollakin tavalla hätkähdyttää? Tai tulisiko sen antaa neuvoja tai ohjeita eri tahoille, tutkimuksenteosta päätöksentekoon? Olen epävarma kummankin kysymyksen suhteen. Luetuani tutkimustani varten monia sosiologian alan teoksia, myös sosiologian väitöskirjoja, kirjo tulosten esittämisessä on laimeasti sanottuna suurta. Olen ihailen lukenut monia mielikuvitusrikkaita tutkimuksia lähtien vaikkapa

Vilfredo Paretosta, joka nojatuulistaan käsin kuvitteli ja kuvatteli luomalla kokonaisvaltaisen yhteiskuntateoreettisen selityksen. Yhtä viehättävältä on vaikuttanut minimalistinen tyyli, jossa sanotaan vain kaikkein oleellisin lukijan odotuksista piittaamatta. Opinnäytetyöntekijän asemasta viime mainittu tyyli tunnetaan turvalliselta.

Oma kontribuutiosi sosiologian sukupuolta koskevaan keskusteluun on sukupuolen jäsenysten tutkimuksessa ja niiden nimeämisessä. Ymmärrän sukupuolen jäsenysten tutkimisen yhteiskunnan sisällölliseksi analyysiksi. Olen myös tuonut oman näkemykseni sukupuolesta ja sen keskeisistä käsitteistä sosiologiaan. Tämän lisäksi haluan tutkimuksellani ottaa kantaa siihen, että sukupuolta koskevaa tietoa on opetettava myös osana sosiologiaa. Sen ei pidä olla erityistä vaan yleistä tietoa.

Se kuva, minkä itse annan tutkintovaatimussosiologiasta ja nimenomaan sen kurssikirjoista, muistuttaa luurankoja samaan tapaan kuin Klaus Weckroth (1992) on kuvannut mustavalkoista sosiaalipsykologiaa. Olen pyrkinyt sosiologian ytimeen säilyttämällä yleisen tason tulkinnassani. Sosiologian sukupuoli on miehen luuranko, jolla saattaa aika ajoin olla naisen asusteet. Tämä analogia kuvaa sitä, että oppikirjojen itsestään selvästi esittämä sukupuoleton toimijuus on miestoimijuutta. Se on luuranko. Kun itsestään selvä hiljaisuus rikotaan, puhutaan naisista sukupuolen merkkeinä. Se on asusteet. Tutkimukseni jälkeen olen taipuvainen tulkitsemaan, että miehen luuranko naisisine asusteineen kuvastaa hyvin suomalaista yhteiskuntaa.

Sosiologian tutkintovaatimukseen mahtuu kaikenlaista, myös sukupuolta teoretisoivaa tutkimusta, mutta se sijoitetaan omiin osioihinsa ja nimetään muun muassa naisen asemaa koskevaksi tutkimukseksi tai naistutkimukseksi. Sukupuolen tutkimus on siten tutkintovaatimussosiologiaa mutta ei sosiologia-sosiologiaa. Opiskelijoille ei kurssikirjallisuuden perusteella

automaattisesti opeteta sukupuolen kysymyksiä. Toki sukupuoli ilmenee teksteissä erilaisin tavoin jäsenyneenä ja jäsentymättömänä, mutta se on opiskelijoiden itsensä kaivettava monista kurssikirjoista esiin. Esimerkiksi itselleni olisi jäänyt pelkästään tarjolla olleita kirjoja tenttimällä epäselväksi se, kuuluuko ”oikean”, erisnimettömän sosiologian yhteiskuntaan henkilöitä vai onko siellä tilaa myös naisille ja miehille ja muille sukupuolistuneille subjekteille. Kirjallisen tiedon tarjoamisessa on tehtävä ennististä enemmän suunnittelua, etenkin kun kaikki merkit yliopisto-opettamisesta viittaavat siihen, että lähiopetus nykyisellä rahoituksella, opiskelijamäärillä ja kansainvälistymisvaatimuksilla vähenee. Opiskelijoiden kirjallisten töiden määrä kasvaa. Näissä töissä käytetään etenkin opintojen alkuvaiheessa tutkintovaatimuksissa olevia kirjoja, ennen kuin on opittu kysymysten tekeminen ja myös oppiaineiden sisältöjen kyseenalaistaminen eli kriittinen suhtautuminen tarjolla olevaan tietoon.

Sosiologiaa luetaan paljon, mutta sitä tulisi lukea enemmän – myös sukupuolen sosiologiaa. Tuleville päätöksentekijöille tällainen yhteiskuntatieteellinen opetus olisi ehdottoman tärkeää. Sen myötä vältyisimme kuulemasta lausuntoja, joissa naisten ja miesten palkkaeroihin esitetään sitä, että naiset voisivat kouluttautua enemmän tai huolta siitä, että suomalaisen avioliitto-onnen päällimmäinen este on

miesten kiltteys. Sukupuolen sosiologian opetus tulisi aloittaa varhain peruskoulussa. Koululaisille opetettaisiin paitsi sukupuolisten myös muiden erojen hyväksymistä ja kunnioitusta. Toiseuden ja erilaisuuden hyväksymisessä tärkeintä on arvostava kuuntelu: se, että todella yritämme paneutua toisen sanomaan. Vain hyväksymällä lähtökohtaisen erilaisuuden toisissamme voimme tavoittaa yhteisöllisyyden.

Feministisessä tiedonsosiologiassa on käyty jo usean vuosikymmenen ajan kamppailuja sukupuolta koskevan tiedon puolesta. Feministiteoreetikoiden keskustelu tuntuu tästä huolimatta olevan tarkoin omalle paikalle rajattua akatemiassa. Sukupuolesta puhuminen on tyttöjen puhetta ja yhteiskunnasta puhuminen poikien puhetta. Sosiologialle ei myöskään niin vain nuotoilla uusia luurankoja. Keskustelu näyttää kuitenkin kiihtyvän sykleittäin, ja eurooppalaiseen keskusteluun osallistuvana huomaan, että juuri nyt on meneillään yksi tällaisista sykleistä. Kamppailu sukupuolta koskevasta tiedosta jatkuu.

Kirsti Lempiäinen väitteli sosiologiaan loka-kuussa 2003. Hän on ma. yliassistentti Tampereen yliopiston Naistutkimuksen laitoksella. kirsti.lempiainen@uta.fi

KIRJALLISUUS

- ...Adams, Bert N. & Sydie, R.A. 2002: *Classical Sociological Theory*. Sage, Thousand Oaks.
...Gerhard, Ute (tulossa): 'Illegitimate Daughters': The Relationship between Feminism and Sociology. Julkaisematon artikkelikäsitelmäkirjoitus.
...Gordon, Tuula, Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (toim.) 2002: *Suomineitonen hei! Kan-*

- sallisuuden sukupuoli*. Vastapaino, Tampere.
...Tönnies, Ferdinand 1955/1887: *Community & Society*. Käänt. ja toim. Charles P. Loomis. Michigan State University Press, East Lansing.
...Weckroth, Klaus 1992: *Mustavalkoista sosiaali-psykologiaa*. Vastapaino, Tampere.